

Úlovec, Jiří

Zaniklá tvrz v Leštině u Jistebnice

Archaeologia historica. 2002, vol. 27, iss. [1], pp. 155-162

ISBN 80-7275-031-3

ISSN 0231-5823

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/140461>

Access Date: 22. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

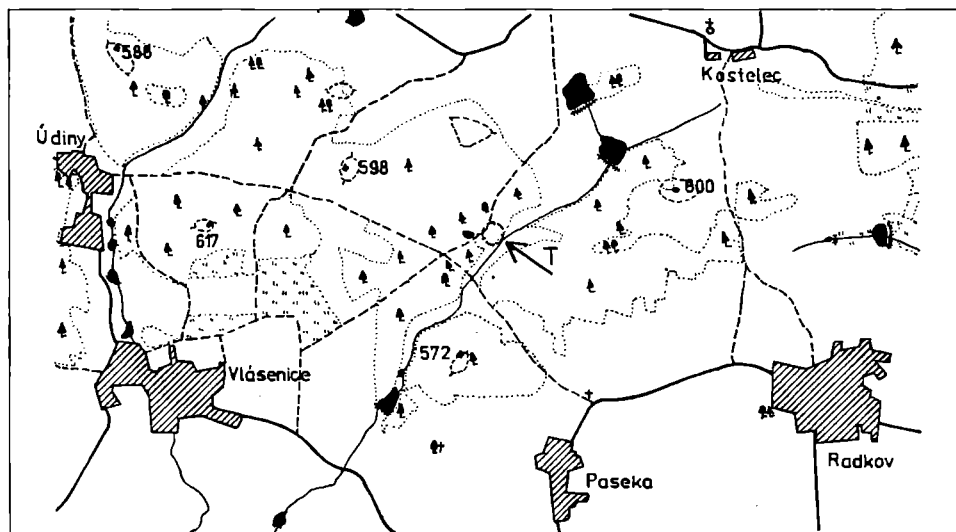
Zaniklá tvrz v Leštině u Jistebnice

JIŘÍ ÚLOVEC

Zvlněná krajina rozkládající se východně od Jistebnice je poseta několika výraznými kopci, dosahujícími nadmořských výšek přes 600 metrů. Mezi nimi bylo obyvatel středověkých Čech založeno množství sídel. Většina z nich dosud existuje, některá však již dávno zanikla. K těm druhým patří bývalá ves a tvrz Leština. Rozkládala se na rozhraní katastrálních území obcí Radkov u Tábora a Pikov, asi 4,5 kilometru jihovýchodně od Jistebnice a 1,5 kilometru severovýchodně od Vlášenic na okraji údolíčka mezi vrchy Vondračka (617 m n. m.) a Bukovec (658 m n. m.), v jihovýchodním svahu bezejmenné kupy poblíž staré cesty spojující Vlášenic s Vescem (obr. 1).

Historie Leštiny je prakticky neznámá. Ves sama vznikla snad až ve 14. století. Její jméno, mající původně význam „lískoví, lískový háj“,¹ poukazuje na založení v lesnatém, dříve neosídleném terénu. Jelikož tato část Táborska byla soustavněji osídlena teprve během 13. století, předpoklad o vzniku vsi ve 14. století není v rozporu se současnými znalostmi.

Písemné zprávy Leštinu prakticky pomíjejí. Jistotu nemáme ani ohledně první písemné zmínky, která je s ní od dob A. Sedláčka spojována.² 6. června roku 1373 byla vydána listina, řešící spor mezi milevským klášteřem a Jaroslavem z Vepic,³ který rozhodli a listinu podepsali jako svědci Ahník z Nadějkova, Ondřej ze Suchdola, Hron z Leštiny, Litvín z Nemyšle a Jiřínk z Vyhnanic (obr. 2). Vezmeme-li v úvahu, že sídla jmenovaných šlechticů se rozkládají převážně v okolí Jistebnice a dále že další nejbližší Leština leží až za Mladou Vožicí, je více než pravděpodobné, že zmíněný Hron pocházel z Leštiny u Vlášenic. To je ovšem jediná písemná zpráva, kterou dosud o Leštině ze 14. století známe.

Obr. 1. Leština (okr. Tábor), lokalizace tvrzíště (označeno „T“) v lesním komplexu mezi Radkovem, Pasekou, Vlášenicí, Údinami a Kostelem. Kresba autor.

že se jedná o zaniklé podsklepené objekty. Vzhledem k jejich poloze poblíž tvrziště (vzdálenost 3 a 6 metrů od hrany příkopu) lze odůvodněně předpokládat, že se jedná o objekty bývalého poplužního dvora. Dosud známé reálie nebrání ztotožnění alespoň jednoho z nich s některým ze dvorů, přežívajících hluboko do 16. století.

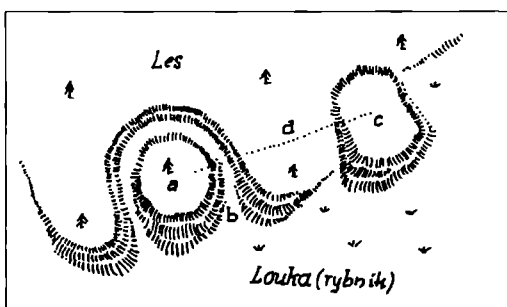
Leštinskou tvrz si tedy lze představit jako objekt nejasného půdorysu, stojící samostatně na kopečku, jehož opevnění tvořil vodní příkop a hladina rybníka. Její jádro tvořila několikoplažňní stavba maximálních rozměrů cca 8×8 metrů. Zdali byla čtverhranná, jak by bylo možno soudit z mnoha jiných analogií (přímo na Tábořsku stávala tvrz obdobných rozměrů např. v Mezné nebo ve Strkově), či zdali byla okrouhlá, jak tvrdí zmíněný R. Cikhart, nelze za současného stavu znalostí rozhodnout. Rozhodně je však nutno předpokládat, že její majitelé ji využívali především jako refugium v případě nebezpečí a k uložení movitostí, kdežto k jejich běžnému pobytu byla jistě upravena některá budova přilehlého poplužního dvora.

Leština tak představuje zajímavý komplex zaniklé vsi a panského sídla ze 14. století, z něhož několik objektů existovalo po pozdější obnově do 16. věku. Velmi zajímavý a z mnoha ohledů metodicky přínosný je však nejen vlastní průzkum pozůstatků osídlení, ale rovněž sledování postupného vývoje názorů na stavební podobu tvrze a její dokumentace.

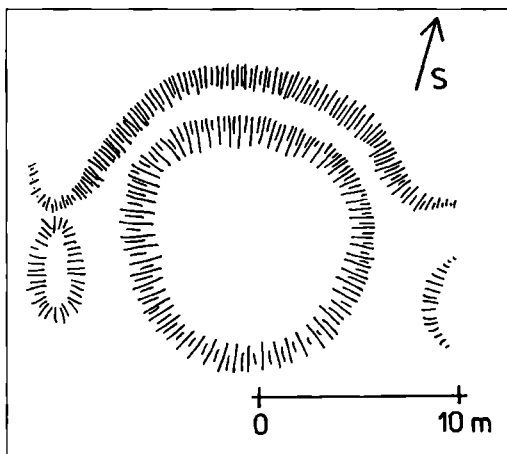
Jako první popsal a zachytil tvrziště kolem roku 1932 již zmíněný R. Cikhart.⁹ Podle jeho představy se skládalo ze dvou pahorků, přičemž severovýchodní tvořil jakési předhradí, z něhož vedla do vlastní tvrze na druhém pahorku lávka. Na tvrzišti podle něho stávala jediná stavba okrouhlého půdorysu (obr. 3). Mladší literatura tuto představu přijímala bez nejmenších pochybností. Snad proto pořídil J. Synek¹⁰ přesnější terénní náčrt jádra tvrziště až roku 1999 (obr. 4).

Zlomem v poznání stavební podoby leštinského tvrziště se staly roky 2000 a 2001. V květnu 2000 byla při jeho návštěvě učiněna zjištění, neodpovídající dosavadním představám. Při další návštěvě 7. července 2000 proto bylo tvrziště za pomoci H. Klímové zaměřeno pásmem. Jelikož však výsledný elaborát neodpovídal dříve pořizovaným terénním náčrtům (srovnej obr. 3 až 5), bylo tvrziště 7. dubna 2001 zaměřeno P. Valentou a autorem této stati pomocí totální stanice Topcon GTS 6B (obr. 6).

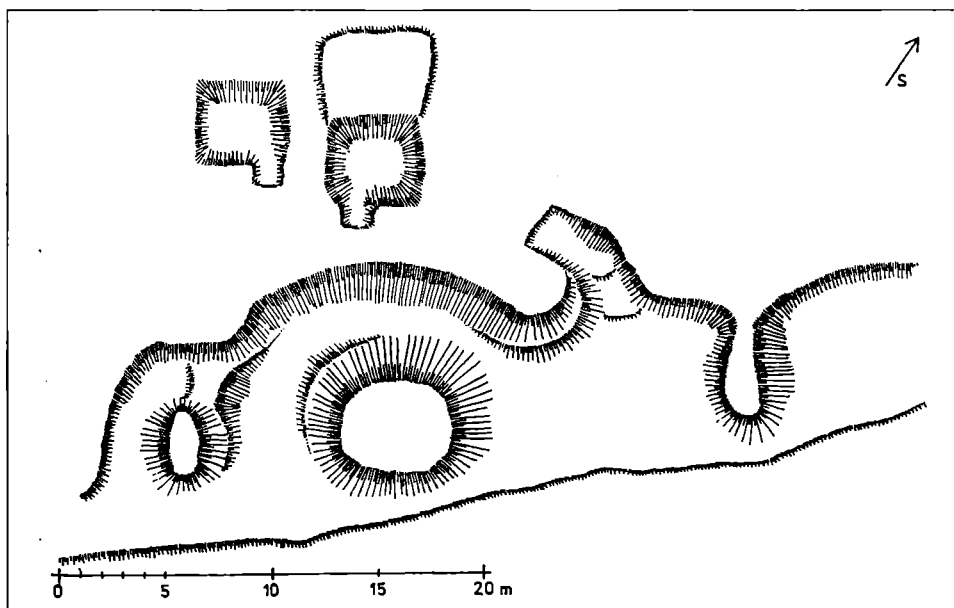
Výsledky srovnání všech čtyř měření byly překvapivé. Po jejich vyhodnocení lze doložit sice již předpokládanou, prozatím však neověřovanou pravdu, že výsledky dosažené při použití různých technik pro zachycení zemních tvarů jsou podstatně odlišné. Nejméně přesný je plánec R. Cikharta, jehož podklad vznikl zřejmě na místě, ale výsledný náčrt byl

Obr. 3. Leština (okr. Tábor), náčrt situace tvrziště od R. Cikharta. Písmeno a označovalo místo tvrze, b příkop, c pahrbek, na němž končil most a d směr někdejšího mostu. Kresba autor.

Obr. 4. Leština (okr. Tábor), terénní náčrt situace od J. Synka z roku 1999. Kresba autor.

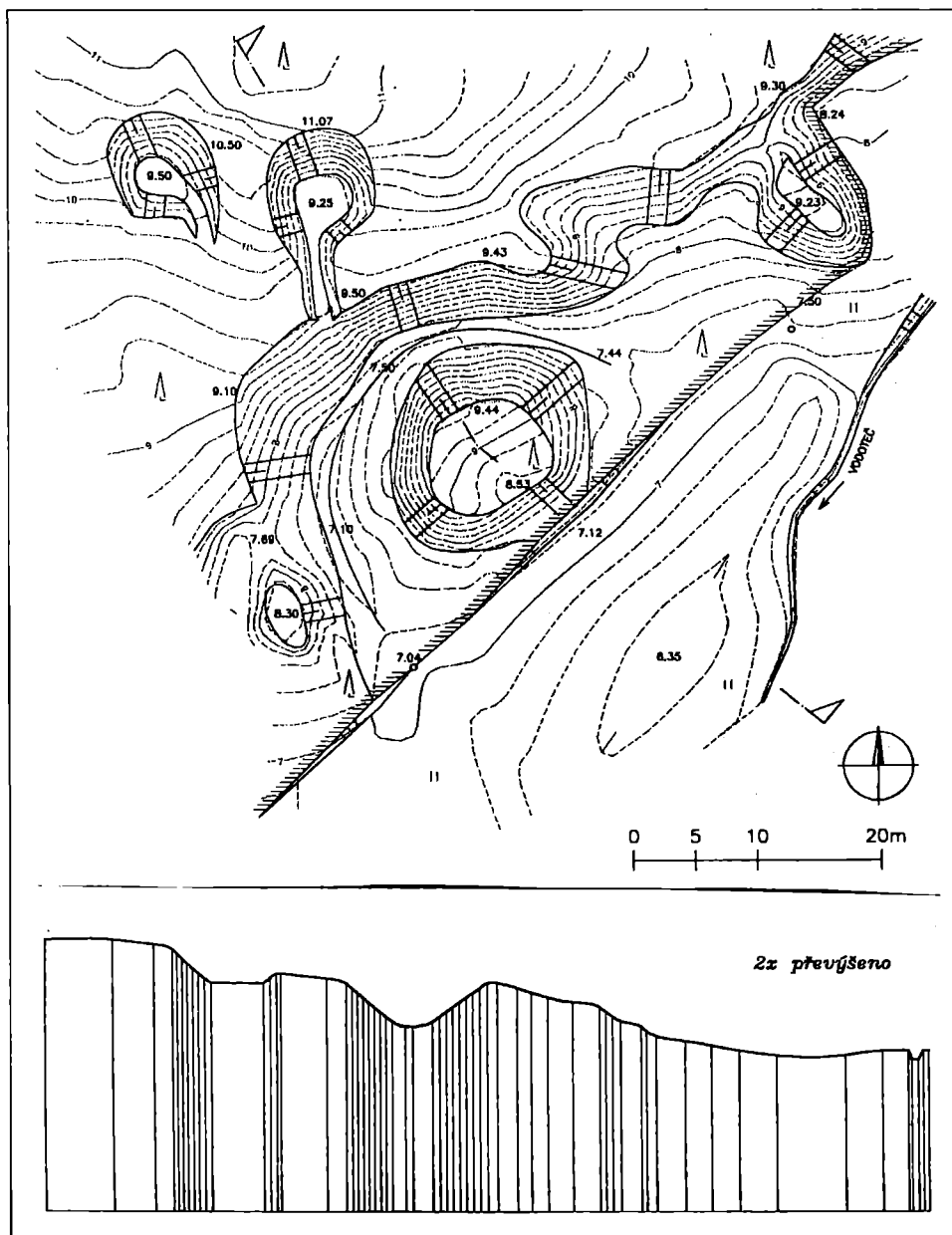
Obr. 5. Leština (okr. Tábor), plán tvrziště a jeho nejbližšího okolí, pořizeny 7. července 2000. Severozápadně od tvrziště jsou patrné dvě deprese po objektech zaniklého poplužního dvora při tvrzi. Zaměření dr. H. Klímová a autor, kresba autor.

vytvořen až později. Předpokládané objekty zachytil nejen bez vzájemných prostorových vztahů, ale výrazně zkreslil rovněž vzdálenosti. Autor nadto chybně vyhodnotil některé terénní tvary, čímž vytvořil obraz tvrziště neodpovídající realitě. O málo přesnější je náčrt jádra tvrziště od J. Synka, který částečně odpovídá terénní situaci. Jelikož však byl pořizen evidentně bez měřicích pomůcek, terénní situace je i zde zkreslená, neboť autor nemohl zaznamenat úhly a vzdálenosti.

Pro zaměření tvrziště v červenci 2000 posloužila dvě pásma, přičemž jedno bylo umístěno v řezu přes celou situaci a vzdálenosti byly získávány pomocí systému trojúhelníků či kolmic. Tato metoda, samozřejmě pracnější než obě předchozí (vlastní měření trvalo cca půl druhé hodiny, vnesení získaných bodů přibližně stejně dlouho), se však ukázala jako daleko přesnější, neboť celkovou situaci zachytila s velkou přesností. K částečnému zkreslení úhlů mezi jednotlivými terénními tvary (nikoliv však jejich rozměrů) došlo teprve ve větší vzdálenosti od hlavního pásma díky nemožnosti zpětné kontroly. Rozdíl mezi plánem situace získaným tímto měřením a plánem vneseným po zaměření tvrziště stanicí 7. dubna 2001 tedy spočíval především ve zkreslení úhlů a vzdáleností jednotlivých částí situace, zatímco rozměry jednotlivých měřených objektů byly shodné.

Ze zjištěných údajů vyplývá, že pro pořizování plánové dokumentace terénních tvarů je nezbytně nutné znát účel, k němuž má sloužit. Podle něho je pak nutno zvolit metodu od prostého terénního náčrtu přes krokovaný plánek až po plány měřené pásmem či přímo měřickým zařízením. Zásadně platí, že v terénním náčrtu pořizovaném bez kontroly vzdáleností a úhlů dojde i při zachycení jednoduché situace k podstatnému zkreslení prostorových vztahů mezi jednotlivými objekty. Výhodou je sice rychlost jeho pořizení, autor však musí mít určitou praxi s prací v terénu, aby zkreslení náčrtu, k němuž nutně dojde, nebylo výrazné.

Krokovaný terénní náčrt má na rozdíl od předchozího podstatně menší míru zkreslení. I ta je však natolik velká, že umožňuje jen velmi hrubé posouzení jednoduché lokality, z něhož nelze vyvozovat zásadní závěry. Rovněž zde je nutno upozornit, že aby krokovaný

Obr. 6. Leština (okr. Tábor), zaměření a řez tvrzíštěm, provedené totální stanicí Topcon GTS 6B, sestávající z cca tří set podrobných bodů a zpracované programem Atlas DMT s výškovou ekvidistancí vrstevnic 0,2 metru. Zaměření ing. P. Valent a autor 7. dubna 2001, vynesení a kresba ing. P. Valenta.

terénní náčrt mohl sloužit jako podklad k posouzení lokality, kterou zachycuje, jeho autor musí být rovněž obeznámen se způsobem zachycení situace a mít praktickou zkušenost z terénu.

Podstatně pracnější je samozřejmě metoda zaměření terénních tvarů pomocí pásma (či pásem) a kovového metru. Její výsledek při přesném měření a dostatečné hustotě zaměřených bodů však také téměř odpovídá realitě. Způsob zaměření je možno kombinovat od

Obr. 7. Leština (okr. Tábor), jádro tvrzíště v pohledu od severozápadu, v popředí dno příkopu. Stav 6. května 2000, foto autor.

Obr. 8. Leština (okr. Tábor), průhled příkopem ve směru východ-západ, vlevo okraj tvrzíště. Stav 6. května 2000, foto autor.

Obr. 9. Leština (okr. Tábor), jeden ze zaniklých objektů bývalého poplužního dvora. Stav 6. května 2000, foto autor.

dokumentace jednotlivých bodů pomocí trojúhelníků (výhodné zvláště pro nepravidelné lokality) přes měření vzdáleností kolmicemi ke střednímu pásmu vedenému přes lokalitu (protáhlé či obdélné lokality) či zaměření ze zvoleného středu, z něhož jsou vzdálenosti bodů získány pásmem vedeným v osách lokality (např. S–J, V–Z v kombinaci s osami SV–JZ a SZ–JV, vhodné pro zachycení jednoduchých tvrzíšť) až po práci s tzv. měřickým stolem, slučujícím výhody předchozích metod.

Jelikož způsob dokumentace lokality měřickým zaměřením, jehož výsledkem je vrstevnicový plán terénního tvaru s řezy, je velmi náročný časově a finančně a vyžaduje spolupráci s odborníky, pro dokumentaci terénních reliktních panských sídel (a především těch rozsáhlejších) je výhodné používat především posledně uvedené metody. Její výsledky se při přesném měření nejméně odchyľují od skutečné situace, takže dávají téměř dokonalou představu o lokalitě. Závěrem je ovšem nutno konstatovat, že zavrhnout nelze ani dokumentaci pomocí jednoduchých záznamů terénní situace. Po případném zániku lokality je totiž důležitý i „pouhý“ terénní náčrt, pořizovaný sice amatérsky, ale dokumentující jako jediný lokalitu, a to zvláště v případě, že jiný plán neexistuje. Uvědomme si, kolik lokalit již bylo zničeno bez jakékoliv dokumentace.

Poznámky

- 1 K původu jména Leština srovnej Profous, Antonín, Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl 2, Praha 1949, s. 509, č. 9.
- 2 Sedláček, August, Hrady, zámky a tvrze Království českého, díl čtvrtý, Vysočina Táborská, Praha 1885, s. 355.
- 3 Státní oblastní archiv Třeboň – Velkostatek Orlík, Listiny, i. č. 31.
- 4 Státní ústřední archiv – Desky zemské větš 4, fol. C 17–17v a D 3v–4, totéž srovnej Desky zemské Království českého, řada 1, kvaterny trhové, svazek 2, kvatern trhový běžný červený od lůta 1542–1543, ed. Vavroušková, Anna, Praha 1935, s. 67, č. 166, a s. 79, č. 206.
- 5 Zprávu o posouzení nálezů J. Švehlo publikoval Roman Cihart v příspěvku Zašlá tvrz a ves Leština

- na Táborsku, in: Jihočeský sborník historický 4, 1932, s. 125–127, zde s. 125, pozn. 4.
- 6 Tamtéž.
- 7 Huml, Václav, K zanikání sídel nižší šlechty na Táborsku v období husitského revolučního hnutí, in: *Archaeologia historica* 5, 1980, s. 283–299, zde zvl. 287–288 a obr. č. 4.
- 8 Tamtéž.
- 9 Cikhartův náčrt byl publikován několikrát, mimo stati uvedené v pozn. 5 to bylo např. v knize *Popis Táborska*, vydané v Táboře roku 1947 (s. 97).
- 10 Synek, Jiří, Tvrze Leština a Radimovice na Táborsku, in: *Hláška (Zpravodaj Klubu Augusta Sedláčka)* 11, 2000, č. 1, s. 9–10.

Zusammenfassung

Die eingegangene Feste in Leština bei Jistebnice

Die oben genannte Feste lag cca 4,5 km SW von Jistebnice und 1,5 km NO von Vlášence am Talrande zwischen den Bergen Vondračka (617 m) und Bukovec (658 m). In den schriftlichen Quellen ist sie indirekt im Jahr 1373 erwähnt und zwar nach dem Hron von Leština. Nach dem Jahr 1419 wurde sie im Zusammenhang mit dem Ausbau der Stadt Tábor verlassen. In der 2. Hälfte des 15. Jhs. wurden einige Höfe erneuert, die wieder nach dem Jahr 1550 verwüsteten. Das war ein definitives Ende der Ortschaft Leština. Heute befindet sich auf der Stelle der Feste eine Festungsstätte, Relikte eines Herrenhofs und einiger Anwesen. In den Jahren 1931–1934 und dann im Jahr 1970 kam es dort zur archäologischen Erforschung. Die Funde haben die Existenz der Feste sowie der Höfe bestätigt.

Erste Skizze der Feste stammt vom Jahr 1932 ohne Angaben der Entfernungen. Eine Neue Skizze aufgrund der Schritte wurde im Jahr 1999 gezeichnet. Ein genauerer Plan der Festungsstätte entstand in den Jahren 2000 und 2001 durch die Messungen der Station Topcon GTS 6B. Dieser Beitrag bringt die Auswertung der einzelnen Dokumentationsarten, ihre positive und negative Ergebnisse für die Erkenntnisse von dieser Lokalität.

Abbildungen:

1. Leština (Bez. Tábor). Lokalisierung der Festungsstätte (T) im Waldkomplex.
2. Leština. Urkunde vom 6. Juni 1373 mit dem Siegel Hron von Leština.
3. Leština. Skizze der Festungsstätte von R. Cikhart. a – Festungsstätte, b – Graben, c – Hügel, auf dem die Brücke endete, d – Richtung der ehemaligen Brücke.
4. Leština. Terrainskizze von J. Synek, 1998.
5. Leština. Plan der Feststelle und ihrer Umgebung, 7. 7. 2000. NW sind Spuren nach dem Herrenhof bei der Feste. Vermessung H. Klímová.
6. Leština. Vermessung und Schnitt durch die Feststelle. Durchgeführt von der Station Topcon GTS 6B aufgrund von cca 300 Punkten und ausgewertet von Atlasprogramm DMT mit einer Höhedistanz von 0,2 m.
7. Leština. Kern der Feststelle in der Sicht von NW, im Vordergrund Grabensboden. Stand am 6. 5. 2000.
8. Leština. Durchsicht durch den Graben in der Richtung O–W, links Rand der Feststelle. Stand 6. 5. 2000.
9. Leština. Ein der eingegangenen Objekte des ehemaligen Herrenhofs.